

Föräldragrupper för de välutbildade talföra föräldrarna — eller för de andra också?

Utvärdering av föräldragrupper vid en barnavårdscentral med avseende på föräldrarnas yrkestillhörighet.

Elisabeth Arborelius

Verksamheten med föräldragrupper på barnavårdscentralen har kritiserats för att gynna mer välutbildade "mellanskiktsföräldrar" framför "arbetarklassföräldrar".

Författaren intervjuade vid hembesök 15 arbetarklassföräldrar och 15 mellanskiktsföräldrar, som deltagit i föräldragrupper.

Hennes slutsatser blir att föräldragrupper, som integreras i den ordinarie barnavårdscentrals-verksamheten, som struktureras och leds av sjuksköterskan, gynnar både arbetarklass — och mellanskiktsföräldrar men att föräldragrupper med ett alltför fritt innehåll eller med tonvikt på känslor och upplevelser i första hand kommer att gynna mellanskiktsföräldrar framför arbetarklassföräldrar.

Elisabeth Arborelius-Gravik är fil doktor i psykologi och arbetar som psykolog på barnavårdscentraler och daghem i Mjölby med omnejd.

BAKGRUND

Under de senaste åren har det genomförts åtskilliga försöksverksamheter med föräldrautbildning. Enligt dessa rapporter stöder de allra flesta tanken bakom föräldrautbildning: Alla föräldrar har i grunden samma intressen därför att de har barn i samma ålder; dvs en samförståndsteori om samhället. I dessa rapporter betonar man i hög grad psykologiska aspekter och den känslomässiga relationen mellan föräldrar och barn. När det gäller metoden

framhåller man också hur viktigt det är med ett "fritt" innehåll; att det i första hand är föräldrarna själva som skall få komma till tals. Dock — i flera rapporter/undersökningar visar den praktiska erfarenheten att både sjuksköterskor och föräldrar efterlyser en viss struktur vid föräldraträffarna.

Det finns emellertid några rapporter (Köhler 1977; Bergman, Wigg 1978; Järlstig, Strand 1979) som kritiserar tanken bakom föräldrautbildning. Denna kritik utgår från en konfliktteoretisk samhällssyn, där man menar att olika grupper av föräldrar har skilda intressen utifrån den klass de tillhör — dvs de har inte någon intressegemenskap bara för att de är föräldrar och har barn i samma ålder. Man är kritisk till innehållet i föräldrautbildningen med den starka betoningen på känslor och upplevelser och menar att denna bäst lämpar sig för de mer välutbildade föräldrarna "mellanskiktet".

Ingen av de nämnda rapporterna har undersökt frågeställningen om olika föräldragrupperns behov och inställning till föräldrautbildning. I en undersökning (Papas, Peterson, Wennerberg 1977) fann man att föräldrar med lägst utbildning var mindre motiverade och intresserade av föräldrautbildning än andra föräldrar med mer utbildning.

Det tycks således finnas anledning att fråga sig:

.....
Är det framförallt på de mer välutbildade föräldrarnas "mellanskiktets" villkor föräldrautbildning bedrivs?
.....

Är det framförallt på de mer välutbildade föräldrarnas "mellanskiktets" villkor föräldrautbildning bedrivs? Hur mycket hänger det i så fall samman med utformningen av föräldrautbildningen, innehåll och metodik?

Arbetarklass och mellanskikt — meningsfulla begrepp?

Begreppen arbetarklass och mellanskikt kan lätt uppfattas provocerande, sammanhängande med en viss partipolitisk uppfattning. Det väsentliga är emellertid att denna sociologiska analys (Therborn 1973) helt utgår från föräldrarnas *yrkestillhörighet*. Therborns utgångspunkt är att de sociala förhållandena i Sverige präglas av att människorna är uppdelade i olika klasser. Deras olika ställning i produktionen bestämmer en mängd skillnader i deras levnadsförhållanden, arbetsmiljö, inkomst och bostadsförhållanden, makt och inflytande samt barnens möjligheter.

Therborn talar om följande klasser:

Arbetarklass: Underordnat och manuellt arbete, ex. fabriksarbetare, truckförare, elektriker, kontorsbiträde. (1965 kunde 55 % av befolkningen hänföras till arbetarklass).

Mellanskikt: Viss utbildning, självständighet i arbetet, ex. förskolelärare, fritidsledare, sjuksköterska, ingenjör. Denna grupp har ökat kraftigt under 1900-talet (1965 kunde 28 % av befolkningen hänföras till mellanskikt, siffran är dock sannolikt högre idag).

Borgarklass: Företagsägare eller yrken med viktiga styrande funktioner, ex. domstolsjurister, högre militärer eller poliser. (1965 kunde 3 % av befolkningen hänföras till borgarklass).

Småborgare: Egna företagare med inga eller få anställda. (1965 kunde 14 % av befolkningen hänföras till småborgare).

Som framgår av klassindelningen täcker arbetarklass och mellanskikt tillsammans största delen av befolkningen.

I ett flertal undersökningar (Holter 1976, Diderichsen 1977, Huch 1977) har man utgått från begreppen arbetarklass och mellanskikt och funnit klara samband mellan yrkestillhörighet och hur föräldrarna uppfostrar sina barn. Exempel på detta är

Det finns åtskillig dokumentation som styrker att man uppfostrar barn på olika sätt i olika samhällsklasser.

att mellanskiktsföräldrar med yrken som präglas av självständighet, verbalitet, initiativförmåga etc tenderar att uppfostra sina barn att utveckla sin självständighet, verbalitet, ta egna initiativ osv. När barnet inte lyder, tenderar föräldrarna att "prata tillrätta", vilket kan innebära att uppfostra barnet med skuld, "mamma blir så ledsen". Arbetarklassföräldrar med vanligen underordnade, manuella och icke-verbala arbeten, ringa självständighet etc tenderar att uppfostra sina barn till lydnad och respekt, att vara ärlig och skötsam och att barnet lär sig vad som är rätt och fel. När barnet inte lyder kan det resultera i fysiska bestraffningar.

Ovan nämnda är en *mycket grov* sammanfattning utan nyanser. Avsikten är endast att redovisa att det finns åtskillig dokumentation, som styrker att man uppfostrar barn på olika sätt i olika klasser.

Det går *inte* att säga att det ena uppfostringssättet är bättre/sämare än det andra — båda är en logisk följd: Föräldrarna uppfostrar sina barn utifrån sina erfarenheter av yrkesliv och position i samhället, vilket inte står i strid med vad man i dagligt tal ofta uttrycker som "man uppfostrar sina barn som man själv blivit uppfostrad."

Beskrivning av verksamheten vid barnavårdscentralen i Skäggetorp.

I ett förortsområde i Linköping — Skäggetorp — startade man 1976 en försöksverksamhet, som under åren genomgått ett flertal faser (Bremberg 1980). Kännetecknande för verksamheten är att de enskilda läkarbesöken (2 1/2 mån 6 mån 10 mån 18 mån 4 år) utbyts mot gruppbesök. Sjuksköterskan samtalar med föräldrarna ca 1 timme, därefter undersöks barnen. Vid gruppsamtalet utgår sjuksköterskan från ett i förväg strukturerat innehåll och ger viss information. Hon frågar sedan föräldrarna om deras erfarenheter och låter dem komma till tals. Tonvikten ligger på hälsoinformation, men

man tar även upp psykosociala frågor. Utvärdering ett år efter start visade att gruppbesöken uppskattades av de flesta föräldrarna.

Jämförelse mellan gruppbesöken vid Skäggetorps barnavårdscentral och den skisserade föräldrautbildningen.

Gruppbesöken i Skäggetorp har sin utgångspunkt i en förändring av arbetssättet på barnavårdscentralen, men utformningen har naturligtvis också påverkats av tankarna bakom föräldrautbildning. I detta sammanhang kan det vara intressant att formulera likheterna respektive skillnaderna i de olika verksamheterna.

Likheter:

- Föräldrar med barn i samma ålder träffas i små grupper under barnets första år.
- Sjuksköterskor leder föräldragrupperna.
- Föräldrarna ges utrymme att tala om sina egna erfarenheter.

Skillnader:

BVC Skäggetorp

3 träffar under första året
tonvikt på hälsoinformation
sjuksköterskan väljer samtalsämnen i större utsträckning än föräldrarna
föräldragrupperna är helt integrerade i den ordinarie BVC-verksamheten

Föräldrautbildning

8–10 träffar under första året
tonvikt på psykosociala frågor
föräldrarna väljer samtalsämnen i större utsträckning än sjuksköterskan
föräldragruppen är utöver den ordinarie BVC-verksamheten eller delvis integrerade

INTERVJUUNDERSÖKNING

Frågeställningar

- Vad tycker föräldrar från arbetarklass respektive mellanskikt om gruppbesöken vid barnavårdscentralen i Skäggetorp med avseende på innehåll, metodik och upplevelse av grupsituationen?

- Vilka är skillnaderna i arbetarklassföräldrarnas och mellanskiktsföräldrarnas synpunkter på gruppbesöken med avseende på innehåll, metodik och upplevelse av grupsituationen?

Metod

Kriterier för uttagning:

1. Säkra klassificeringar arbetarklass/mellanskikt utifrån Therborns analys (1973). Vi har således ej tagit med sekreterare/kontorister eftersom man måste veta var och på vilket sätt de är anställda för att kunna göra en riktig klassindelning. Vi har gått på *båda* föräldrarnas yrkestillhörighet och sålunda ej tagit med föräldrar där endera tillhör arbetarklass och ett mellanskikt. I de fall kvinnan stått som hemmafru, har vi utgått från mannens yrke.
2. Föräldrarna skall ha deltagit vid *minst* 2 grupp-tillfällen. Anledningen till att de inte deltagit i samtliga är vanligen sjukdom hos barnet.
3. Vi har plockat ut föräldrar från 2 av de 3 distrikten i Skäggetorp. I dessa två distrikt har sjuksköterskorna ungefär lika lång erfarenhet.

Med dessa kriterier som urvalsinstrument har vi ur det aktuella åldersintervallet fått fram 41 arbetarklassföräldrar och 15 mellanskiktsföräldrar. Samtliga mellanskiktsföräldrar har valts ut till undersökningen medan 15 arbetarklassföräldrar lotats ut bland de 41.

Undersökningsmetod

Samtliga familjer intervjuades av författaren. Det var lätt att intervjua: Alla föräldrar ställde upp.

En felkälla när det gäller intervjumetoden kan vara intervjupersonernas tendens att svara socialt acceptabelt.

En annan felkälla skulle kunna vara intervjuarens förväntningar om skillnader i svar mellan arbetarklass- och mellanskiktsföräldrar. Denna eventuella felkälla bör emellertid reducerats genom att intervjuaren (tillika författaren) vid intervjutillfällena inte visste om huruvida föräldrarna tillhörde arbetarklass eller mellanskikt. I flera fall kunde författaren emellertid av den yttre omgivningen eller intervjupersonens uppträdande gissa sig till det.

.....
"Arbetarklassföräldrarna" tycker det är viktigare att tala om "sådant man kan lära sig", medan "mellanskiiktsföräldrarna" tycker att det är precis lika viktigt att också tala om "hur man känner sig".
.....

För den som önskar en mer grundlig metod – och resultatredovisning hänvisas till den fullständiga rapporten (Arborelius 1981).

RESULTAT

Innehåll i föräldragrupperna

När det gäller ämnenas innehåll tycker arbetarklassföräldrar att det är viktigare att tala om "sådant man kan lära sig", medan mellanskiiktsföräldrar tycker att det är precis lika viktigt att också tala om "hur man känner sig" (skillnaden är signifikant på 5%-nivån). Det finns också en tendens att arbetarklassföräldrar tycks vilja "lära sig" genom att prata med andra föräldrar, medan mellanskiiktsföräldrar snarare lär sig genom den information sjuksköterskan ger (skillnaden är "snudd" på signifikant, dvs på 10%-nivån). Man kan här jämföra med tidigare undersökning (Gralvik, Bremberg 1980) där man fann att mellanskiiktsföräldrar hade en mer positiv attityd till sjuksköterskan än arbetarklassföräldrar.

Metodik i föräldragrupperna

Mellanskiiktsföräldrar uppfattar i högre grad att grupperna är styrda och att innehållet är planerat av sjuksköterskan i förväg, än vad arbetarklassföräldrar gör (skillnaden är "snudd" på signifikant, dvs på 10%-nivån). Arbetarklassföräldrar tycker att de som föräldrar styr innehåll och ämnen nästan lika mycket som sjuksköterskan.

En förklaring till detta kan vara att arbetarklassföräldrar på sina jobb är mer underordnade och har mindre självständighet än mellanskiiktsföräldrar. I dessa grupper ges emellertid en del utrymme för föräldrarna – det är arbetarklassföräldrarna inte vana vid och därför uppfattar de grupperna som mindre styrda än mellanskiiktsföräldrar. Mellan-

skiktsföräldrar däremot har arbeten med viss självständighet och utrymme för egna initiativ. De uppfattar därför mycket väl i vilken utsträckning sjuksköterskan styr, och att deras utrymme vid gruppbesöken är begränsat. Resultaten visar också att mellanskiiktsföräldrarna skulle vilja påverka innehållet mer i grupperna än de hittills kunnat göra, dvs få lite större utrymme för egen del.

Intressant är dock att konstatera att vare sig föräldrarna i arbetarklass eller mellanskikt anser att det är föräldrarna som skall hålla i samtalet, utan de anser att sjuksköterskan skall göra det i högre utsträckning än föräldrarna.

Upplevelse av gruppsituationen

Inom detta område har jag tagit med variabeln "mängd tal". Allmänt sett gäller ju knappast att en mer talför individ känner sig säkrare till mods än en tystlåten. Vid dessa gruppbesök visade det sig emellertid vara klara samband (korrelationskoefficient .65) mellan hur mycket man talar i gruppen och hur säker man känner sig i gruppsituationen.

Resultaten visar att mellanskiiktsföräldrar pratar mer i grupperna än arbetarklassföräldrar (skillnaden är signifikant på 5%-nivån), vilket torde ha sin förklaring i de olika yrken föräldrarna har. Detta kan komma till uttryck i grupperna genom att mellanskiiktsföräldrarna har lätt att formulera sig och vågar tala, därför att de är vana att göra det. För arbetarklassföräldrar kan just den verbala situationen kännas mer ovan och främmande, vilket gör att de känner sig mer osäkra och pratar mindre. Det kan också handla om olika motivation och intresse för att "bara sitta och prata". För somliga innebär detta att utträtta något, för andra inte.

Resultaten i övrigt när det gäller upplevelse av gruppsituationen visar att arbetarklassföräldrar känner sig osäkrare i grupperna än mellanskiiktsföräldrar (skillnaden är signifikant på 5%-nivån). Detta

.....
Både "arbetar"- och "mellanskiiktsföräldrar" anser att sjuksköterskan skall hålla i samtalet i högre utsträckning än föräldrarna.
.....

behöver i och för sig inte betyda att de känner sig osäkra i grupperna. De enda slutsatser man med säkerhet kan dra är att de känner sig *osäkrare* eller *mindre säkra* än mellanskiktsföräldrar. Denna skillnad kommer klart fram när man undersöker variabler som säkerhet—osäkerhet att prata i grupp, känslan av att känna sig "hemma" respektive "främmande" i grupsituationen, känslan av kontroll och rädsla att lämna ut sig och känslan av underlägsenhet gentemot andra föräldrar i gruppen.

Önskemål att behålla/ta bort grupperna.

Sex föräldrar (5 arbetarklass, 1 mellanskikt) vill ta bort gruppbesöken därför att "det är så svårt att prata i grupp", "det känns så stelt" etc, dvs olika uttryck för osäkerhet. Det visar sig också att dessa sex föräldrar hör till de mest osäkra föräldrarna när det gäller upplevelse av grupsituationen.

Två föräldrar (båda mellanskiktsföräldrar) vill också ta bort grupperna men inte pga osäkerhet utan pga bristande kvalite; de tycker sig inte få ut tillräckligt av gruppbesöken. Dessa föräldrar visade sig höra till de som känner sig allra säkrast i grupsituationen.

Mer än hälften av föräldrarna (18 av 30) tycker att antalet grupptillfällen är lagom. Några vill emellertid ha grupperna oftare, några mer sällan (ingen skillnad mellan arbetarklass och mellanskikt).

Beror skillnaderna på den speciella typ av gruppverksamhet som förekommer vid Skäggetorps barnavårdscentral?

Som tidigare nämnts är gruppbesöken på denna barnavårdscentral ganska strukturerade och har en tonvikt på hälsoinformation. Hade skillnaden mellan arbetarklass och mellanskiktsföräldrar varit anorlunda med en "friare" typ av föräldragrupper; mer lik den skisserade föräldrautbildningen där föräldrarna själva står för rätt stor del av innehållet?

Resultaten pekar snarare i motsatt riktning — föräldrarna själva vill ha relativt välstrukturerade grupper och de mer välutbildade föräldrarna vill få mer utrymme i gruppen. Detta talar för att skillnaderna hade kunnat vara ändå större med ett mer "fritt innehåll" i grupperna.

Kanske skulle en viss ökning av antalet grupptill-

fällen eventuellt kunna göra att föräldrarna fick större chans att bli lite mer bekanta med varandra och kände sig lite mer hemmastadda på barnavårdscentralen än vad som nu är fallet med 4 grupptillfällen under barnets första 1½ år.

Beror skillnaderna på just föräldrarna i Skäggetorp, dvs hur generaliserbara är resultaten?

Skäggetorp är ett ganska typiskt "medelsvensonskt" område. Det finns inga villor, däremot insatslägenheter uppblandat med vanliga hyreslägenheter. Det är ett rätt vanligt förortsområde i utkanterna av en medelstor stad. Det är ett typiskt barnfamiljsområde. Att generalisera till storstadsområden, typ Rinkeby—Tensta i Stockholm eller Rosengård i Malmö är inte tillrådligt, inte heller till rena landsbygdsområden. Men i övrigt kan jag inte finna några faktorer, som skiljer Skäggetorpsfamiljerna från andra barnfamiljer i mellanstora städer. Sådillvida bör slutsatserna vara giltiga även för andra områden i Sverige.

När det gäller det begränsade materialet — 30 föräldrar — kan man också ställa sig frågan om generaliserbarhet. Var och en av familjerna har i genomsnitt deltagit i 3 gruppbesök, men totalt har de 30 familjerna deltagit i 12—15 *olika* grupper, varför ett flertal varierande gruppprocesser måste ha kommit till stånd. Däremot har endast två sjuksköterskor fungerat som gruppleddare vilket självklart innebär vissa begränsningar med avseende på generaliserbarheten. Båda sjuksköterskorna hade dock 5 års erfarenhet av föräldragrupper och hade fått viss handledning. De hade vissa gemensamma sätt att hantera grupsituationer som uppstod men också var och en sin personliga stil.

Är det bättre att ta bort grupperna?

Det skall man knappast göra, eftersom både föreliggande undersökningar och tidigare utvärdering av BVC-verksamheten i Skäggetorp visat att *flertalet* föräldrar (22 av 30) ändå vill ha grupperna kvar. Det är fler arbetarklassföräldrar (5 st) som vill ta bort grupperna än mellanskiktsföräldrar (endast 1) av skälet att de känner sig så osäkra i grupperna. Men vi vet ingenting om hur denna osäkerhet skulle komma till uttryck hos arbetarklassföräldrar vid en-

skilda besök hos sjuksköterskan. Vid ett enskilt besök ligger det nära till hands att föräldrarna uppfattar sjuksköterskan som expert. Detta kan i sin tur också verka förtryckande, särskilt som sjuksköterskan kommer från mellanskiktet, vilket måste komma till uttryck i hennes språk och hennes värderingar. Som föräldrar står man då helt ensam, medan man i en grupp har stöd av andra föräldrar (och vanligen fler arbetarklass- än mellanskiktsföräldrar).

Tidigare undersökningar (Gralvik, Bremberg 1980) visar att en del föräldrar kan känna sig kontrollerade i kontakten med sjuksköterskan; också som tidigare nämnts att arbetarklassföräldrar har en mindre positiv attityd till sjuksköterskan än mellanskiktsföräldrar. Detta talar för att vi knappast gör föräldrarna mer osäkra med just *denna typ av strukturerade grupper* med tonvikt på hälsoinformation.

AVSLUTNING

Undersökningen bekräftar att kritiken mot föräldrautbildning inte är obefogad – vilket var syftet att utreda. Redan under barnets första levnadsår kan man finna skillnader i föräldrarnas förhållningssätt i föräldragrupper när det gäller att våga prata. Men som vi sett finns även skillnader beträffande aspekter i innehållet.

Är dessa skillnader så intressanta? Spelar det någon roll hur mycket föräldrarna pratar i en föräldragrupp – viktigare kan ju tex synas vara att föräldrarna "lär" sig bete sig på ett sådant sätt mot sina barn att detta kommer barnen till godo; att de tex blir mer harmoniska, mer självständiga eller något annat? En sådan effektstudie skulle vara mycket svår att genomföra, kräva åtskilliga år av longitudinella studier och innebära ett flertal mätsvårigheter (ex effekter på barnen). Om man fann påverkan på barnen pga föräldrautbildning måste man likväl gå tillbaka och studera *vad* i föräldrautbildningen som har vilken påverkan, dvs undersöka den typ av variabler som här studerats.

Om det är så – vilket föreliggande undersökning ger underlag för – att föräldrar från olika samhällsklasser gynnas olika mycket genom den metodik

och det innehåll som föräldrautbildning bygger på, torde detta vara ett hinder för att föräldrautbildning i sig ska komma *alla* barn (oavsett samhällsklass) till godo. Om man anser att detta är en viktig fråga, borde man se över den metodik och det innehåll som föreskrivs i den föreslagna föräldrautbildningen.

Undersökningen är också en tankeställare att även i andra sammanhang titta på klasskillnader när det gäller psykosocial verksamhet.

REFERENSER

- Arborelius-Gralvik, E: Handledning i psykosocialt arbete på BVC. Socialmedicinsk tidskrift 1981, 58:e årg. Häfte 10.
- Arborelius-Gralvik, E: Vad tycker arbetarklass och mellanskikt om föräldrautbildning? Utvärdering av gruppbesök vid en barnavårdscentral med avseende på föräldrarnas yrkestillhörighet. Pedagogiska institutionen, Lunds universitet 1981.
- Bergman, G och Wigg, L: Nu ska föräldrar utbildas till föräldrar! En intervjuundersökning med 45 föräldrar om deras syn på den kommande föräldrautbildningen. CD1-uppsats, psyk inst. Sthlm univ 1978.
- Bremberg, S: Utveckling av barnhälsovården – en process. Läkartidningen 1980, vol 77 nr 12.
- Diderichsen, B: Barnet som samhällsmedlem. Wahlström & Widstrand 1977.
- Gralvik, E och Bremberg, S: Vad tycker småbarnsföräldrarna om barnavårdscentralen? Socialmedicinsk tidskrift 1980, 57:e årg. Häfte 8–9.
- Holter, H, Gjertsen, A, Ve Henriksson, H och Hjort, H: Familjen i klassamhället. Aldus Malmö 1976.
- Huch, K: Vägen in i klassamhället. Hur barnen formas i familj och skola. Wahlström & Widstrand, Stockholm 1977.
- Järlstig, M och Strand, E: Applåden som kom av sig. Ett försök till analys av föräldrautbildningens mål och realiteter. CD1-uppsats, Umeå univ 1979.
- Köhler, E: Föräldraundervisning – ett praktiskt försök och en principiell diskussion. Ped inst Lunds univ 1977.
- Papas, A, Peterson, M och Wennerberg, M: Utbildningens betydelse för inställning till föräldrautbildning och "förberedelsegrad" – en intervjuundersökning. CD1-uppsats. Psyk inst Sthlm univ 1977.
- Therborn, G: Det svenska klassamhället 1930–70. Zenit särtryck 1973.